

nøglehullet

NR. 1 , 1989

TIL LOKAL-
HISTORIEN

NYT FRA LOKALHISTORISK ARKIV & FORENING I ALLERØD KOMMUNE

Toftehavegård i Lillerød (1890'erne) er en af de gårde, som vi ikke ved så meget om. Gennemgående har arkivet alt for lidt materiale om gårdene og de mennesker, der levede i dem.

Naturligt nok var det dem, der prægede et lokalsamfund på landet, og i arkivet har vi besluttet at gøre en ekstra indsats for at indsamle oplysninger og materiale om de gårde og husmandssteder, der stadig eksisterer - eller gjorde det for nyligt.

Læs mere om projektet i dette Nøglehul.

MEDLEMSAKTIVITETER

Onsdag den 1. februar kl. 19.30 i arkivet: Der er åbent hus i arkivet, hvor det er muligt at komme og stille spørgsmål om kommunens historie.

Tirsdag den 7. februar kl. 19.30 på Hovedbiblioteket: Generalforsamling. Efter generalforsamlingen er der foredrag om vikingetiden ved Max Jacobsen, der i mange år har interesseret sig for vikingerne og den tidsalder, hvor Danmark var et samfund, der prægedes af en stor udvikling.

Onsdag den 1. marts kl. 19.30 i arkivet: Der er åbent hus, jvf. 1. februar.

Tirsdag den 14. marts kl. 19.30 på Hovedbiblioteket. Den nordsjællandske dialekt er ved at uddø, men medens der er folk, der stadig kan tale nordsjællandsk, skal vi have et foredrag af Christian Larsen, Slangerup og Mogens Tving Jensen, Holløse.

Onsdag den 5. april kl. 19.30 i arkivet: Der er åbent hus, jvf. 1. februar.

Lørdag den 20. maj: Udflugt til Gl. Holtegård for at bese de berømte "Vedbæk-fund". Mere herom senere.

Lokalarkivar Lisbeth Lademann træffes hver tirsdag kl.9-13 samt efter aftale i arkivet, Frederiksborgvej 59, Lillerød, tlf. 02 27 08 91. Henvendelse kan også ske til:

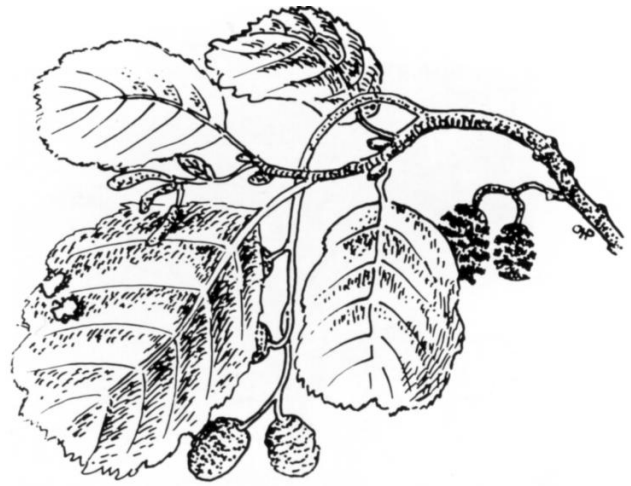

Ole Høgh Post (formand) tlf 02 27 53 26
Wolthersvej 6 Lillerød 3450 Allerød

Karen Andersen (sekretær) tlf.02 27 51 73
Cedervangen 32, Lillerød 3450 Allerød

"Nøglehullet" udgives af Lokalhistorisk Arkiv & Forening i Allerød Kommune. Dette nummer er redigeret af Ole Høgh Post og Peter V. Christensen. JANUAR 1989.

ALLERØD SØS HISTORIE

I forbindelse med fredningen af Allerød sø har kommunens tekniske forvaltning udarbejdet en rapport om søen, hvor der indgår et afsnit om søens historie. Det bringer vi her.

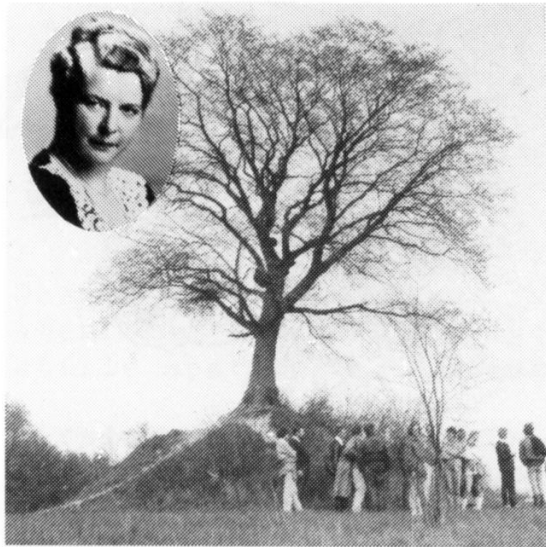
I 900-1100 tallet skete den eksplosionsagtige rydning af det indre Nordøstsjælland, der har givet navn til perioden "rød-tiden". Nordvest for Allerød sø ryddedes en lille lysning, der fik navnet Allerød, d.v.s. rydningen i eller ved elleskoven. Allerødbygden blev aldrig stor og er næsten ikke omtalt i tilgængeligt materiale. Den hørte under Bloustrød kirke og sogn. Allerød Sø afvandedes gennem en lille å, der løb op forbi Lillerød Kirkebakke.

Kanalen fungerede helt op til år 1833. Dette på trods af manglende vedligeholdelse (misligholdelse) gennem tiderne. Senere forfaldt den, men en del af løbet - Søgrøften - findes stadig, omend nu delvis rørlagt og med splittet forløb.

Ca. 1577 - under Frederik II - færdiggjordes en kanal fra Allerød Sø og Kattehale Mose i det gamle å-leje. Den ledte med periodiske afbrydelser i en lang årrække vand til Frederiksborg Slots søer og møller via den kunstige Kollerød Sø. Denne sø eksisterer ikke længere.

Allerød Sø og afvandingskanalen ses tydeligt på dette kortudsnit fra 1821

Karen Sofies Høj er opkaldt efter en teglværksejers datter (indsat)

Under Christian IV omtaltes Allerød Sø som kongeligt fiskevand under Hørsholm, men med et dårligt fiskeri af småfisk. Vandet har formentlig været ret næringsfattigt. I modsætning hertil nævnes Sjælsø's rige fiskeliv.

Under 1700- og 1800-tallet skete efter udskiftningen udstrakt tørvegravning i Kattehale tørvemose og i kærtørven omkring Allerød Sø. Samtidig fortsatte den kraftige græsning længst borte fra Allerødgård, d.v.s. langs sydgrænsen af området mod Kattehale Mose. Som arealet ligger i dag med delvis genoptagen græsning på visse arealer, viser det meget pædagogisk den klassiske tredeling i agerjord, overdrev og skov, der var karakteristisk indtil udskiftning og arvefæste sidst i 1700-tallet.

Omkring Gl. Allerødgård ligger pløjejorden. Ved Allerød Sø langs nord- og vestsiden findes overdrevet og skoven Ravnsholt.

Denne skov består af sammenstødende randskove fra flere "rød"-bygder, og grænsen mellem disse skove findes stadig som sognegrænserne midt i skoven. Grænsen mellem skoven og overdrevet er et nedslidt dige og en grøft.

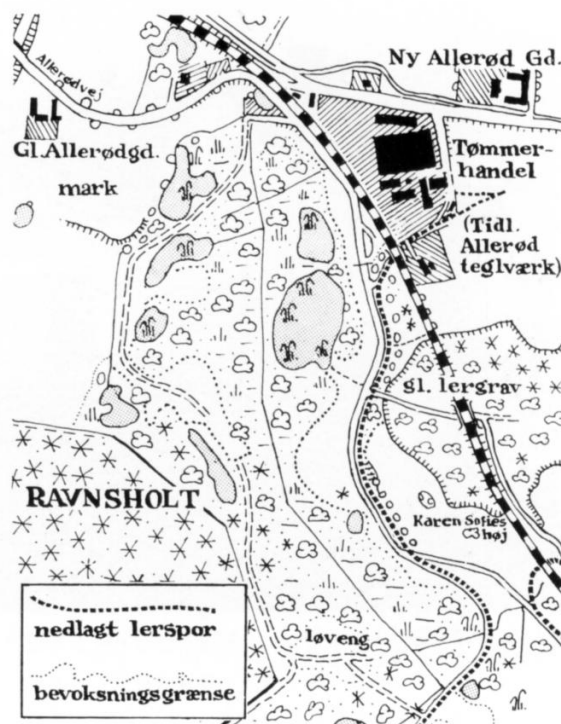
Midt i 1800-tallet begyndte Birkerød-Lillerød egnens industrielle glansperiode med lergravning og -brænding. Allerød og Blovstrød teglværker blev snart anlagt, og gravning indledtes i morænen og snart også ved søen, der var stærkt tilgroet. Søen måtte tømmes for vand, og tørvene graves væk. Søgrøften lukkedes, en allerede delvis eksisterende central kanal i mosen gravede ud fra nord mod syd og førtes dybt nedgravet under Blovstrød Teglværk til Drabækken, der herefter ledte vandet til Sjælsø øst om Blovstrød. Da de nære gravemuligheder i søen og bakken var udtømt, lagdes efterhånden kilometerlange teglbaner til fjernt liggende grave. Sporene efter disse gamle baner findes endnu og udgør hovedstammen i stinettet. Således løber et spor som hovedstam midt imellem mose og morænebakke og fortsætter

mod syd til Kattehale Mose. Et andet spor løber til Sønderkov uden for området.

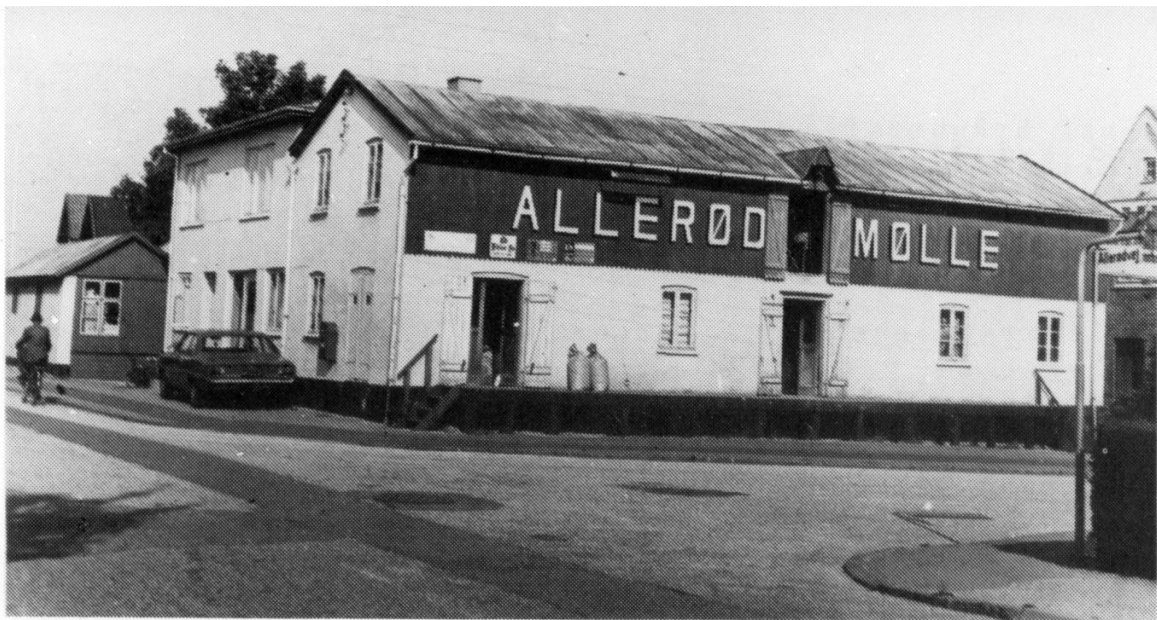
Lergravningen medførte bebyggelse i Kattehale og i områdets østre del, hvor der voksede arbejderboliger op i en klynge syd for Blovstrød Teglværk omkring den nuværende Vestre Teglværksvej. Husene byggedes som bindingsværkshuse med fyld i fagene af kasserede sten fra teglbrændingen. Disse huse er nu gennemgribende restaurerede og ændrede.

Under lergravningen blotlagdes store arealer, hvorved vandstanden sænkede. Der gravedes småhuller og flyttedes overjord. Østligst i lavningen gravedes mest der, hvor nu søerne ligger, samt i morænebakken vestside. På toppen af den østlige bakke blev der på denne tid anlagt en udsigtsbakken. Ejeren af Blovstrød Teglværk tvang efter sigende teglværksarbejderne til at lave højen med håndkraft. Den fik navnet Karen Sofies Høj efter hans datter.

Efterhånden som lergravningen ophørte, overgik yderligere visse arealer til agerbrug. Den vestlige del, der kun var delvis gennemgravet, udnyttedes snart til permanent græsning for kvæg og høslet.

Her er nu udviklet det omtalte overdrev med mosaik af gule engmyresamfund og rester af græsnings- og stævningskrat. Langs søernes østside skete periodevis dyrkning langs teglsporene, men først efter teglgravningens ophør har der været egentlig opløjning og dyrkning. Dette fortsatte indtil sidst i 1960-erne. På morænebakken sydlige del er dyrkning først ophørt i 70-erne. Efter at lergravningen helt ophørte, tørvegravning ligeledes og senest dyrkningen, er hele området i stærk tilgroning, der kun delvis holdes nede ved let kreaturgræsning og maskinslåning. Søerne som de ligger i dag er rester af åbent vand efter rengravning efter tørv og noget ler for ca. 30-40 år siden. □

Allerød Mølle skal bevares og indgå i en kommende ny bebyggelse på Prins Valdemars Alle.

KOMMUNEPLAN OG BEVARING

Af Ole Høegh Post.

LAFAK har siden 1979 søgt at fremføre bevaringsinteresser i debatten om kommuneplanen. Det har ligesom ved kommenteringen af lokalplanforslag - været ekstraarbejde, men vi har følt, at vi nærmest svigtede vor lokalegn, hvis ikke vi kom med disse saglige indlæg i en debat, der hurtigt blev partipolitisk eller privatinteresse-styret.

En endelig plan for planperioden 1988-96 er nu vedtaget af byrådet, og selvom meget miljø er forsvundet og stadig gør det, er det dog opmuntrende, at en del historiske interesser tilgodeses.

I byrådets svarbrev vedr. vore kommentarer nævnes:

Reduceret boligudbygning er opnået ved, at der ikke bygges boliger vest for Kongevejen i Blovstrød. D.v.s. at det åbne land mellem Blovstrød og Lillerød bevares.

Ved at udbygningen mindskes med 400 boliger bevares **Hvidestens og Toftehavegårds** åbne marker i det sydlige område nærmest kirken - i alt fald til 1996.

Området omkring Lillerød kirke - den oprindelige landsby - er i kommuneplanen betegnet som bevaringsværdigt. Det betyder, at en kommende lokalplan skal sikre bevaringshensyn i området. Dette er meget glædeligt, da der har været rygter om helt andre planer med gårdene.

Endvidere har man besluttet at tage forslaget om et nyt byområde (**Hammersholt-knudepunktet**) ved Børstingerød ud af planen. Landsbyen Børstingerød er betegnet som bevaringsværdig.

Ligeledes har byrådet vedtaget, at der i kommuneplanen skal fastsættes bevarende bestemmelser for **landsbyen Vassingerød**.

Derimod kunne byrådet ikke gå ind for, at der i kommuneplanen skulle fastsættes, at de **gamle gårde og husmandssteder** i "Lommen" skal indpasses i en kommende bebyggelsesplan.

Byrådet har besluttet, at **Allerød Mølle** skal bevares og indgå i en kommende ny bebyggelse ved Prins Valdemars Alle.

Lokalplan 231 for boligbebyggelse på "Møggården"/Allerødgård blev vedtaget 16. november 1988 uden ændringer. Det betyder beklageligvis, at gården, der godtnok blev fælt lemlestet, da man lavede Ny-møllevejen, skal nedrives. Man kunne godt have håbet, at alle de sidste af egnens tilbageværende landbrugsbygninger blev bevaret som en svag modvægt til alt det nye. □

Hvidesten og de andre gamle bygninger ved Lillerød Kirke er endelig sikret og Lillerød landsby bevaret.

Egholmgård i Uggeløse med gårdmandens familie, karle og piger samt hestekræfter opstillet til fotografering inden århundredskiftet.

NYT FRA ARKIVET:

Så er vi klar til at starte et nyt projekt her på arkivet, kaldt "Projekt Gårdhistorie". En gennemgang af arkivets samlinger vedr. materiale fra de gamle gårde og huse i vor kommune, viser desværre nogle sørgelige mangler. Vi har ganske vist mange fotografier af bygninger, men har meget lidt papirmateriale fra de enkelte gårde og huse. Vi forestiller os, at der rundt om på gårdene ligger materiale som: gamle skøder, skudsmålsbøger, optegnelser om gårdens historie, levnedbeskrivelser og lignende spændende materiale, som vi håber at få lov til at affotografere. Vi håber, at vi ved en personlig henvendelse til beboerne kan få mange oplysninger om, hvordan det er at bo på en gård i dag,

og hvordan tilværelsen har formet sig for de tidligere beboere.

HVEM VIL HJÆLPE OS?

Da det er et meget stort projekt, vi skal igang med, efterlyser vi personer, der har lyst til at hjælpe os, og som ind i mellem kan afse et par timer til det lokalhistoriske arbejde. Arbejdet foregår ikke nødvendigvis i dagtimerne, men den enkelte medarbejder har mulighed for at arbejde med projektet, når han/hun kan afse tid til det.

PROJEKT GÅRDHISTORIE

MØD OP PÅ

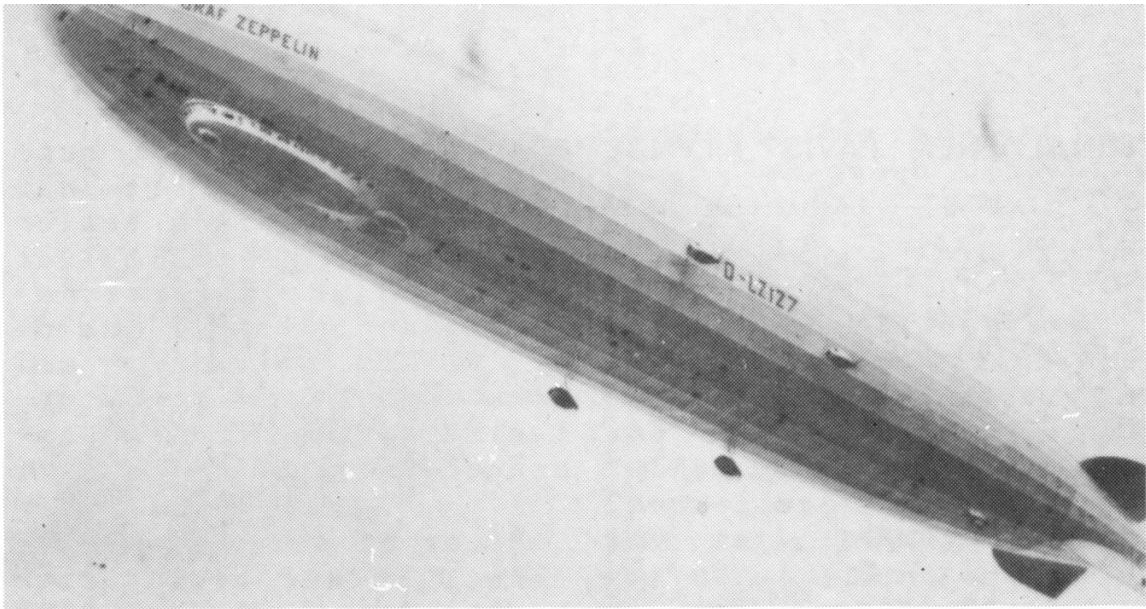
INTRODUKTIONSAFTENEN

Tirsdag den 14. februar
kl. 19.30 i Arkivet

og hør mere om projektet.

Vel mødt!

LL

Arkivet har modtaget dette billede som gave. Motivet er velkendt af alle: Luftskibet "Graf Zeppelin". Bag på fotografiet står: Fotograferet over Lillerød 1929. Desværre har vi ikke flere oplysninger end den-

ne ene sætning samt fotografens navn: Laurits Rasmussen. Det må have været en meget stor begivenhed i Lillerød, så mon ikke nogle af Nøglehullets læsere kan huske denne dag og fortælle os lidt mere?

LL

Om kort tid er den kun een Allerødgård ved Allerødvej. Snart forsvinder Allerødgård, der bedre kendes under navnet "Møggården". Nederst den "rigtige" Allerødgård, der nu bærer navnet Gammel Allerødgård.

JERNALDEREN PÅVIST I LYNGE

af Eigil Kjær Pedersen

På den østlige del af Julmosegårds mark, der nu er gravet væk af "Farum Sten og Grus", blev der for 10-12 år siden fundet en ret stor gruttesten, der var kommet frem ved efterårspløjningen. Et sådant fund regnes for at være et sikkert tegn på, at der har været en boplads på stedet.

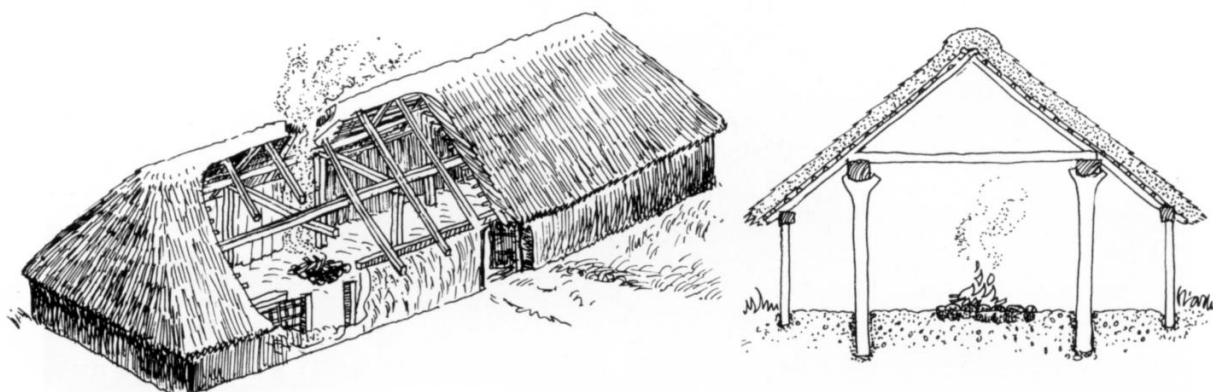
I 1988 har amsarkæologen været på stedet for at undersøge, om der har tidligere har ligget en landsby der, hvor der nu skal graves grus.

For at kunne fortsætte grusgravningen må "Farum Sten og Grus" fjerne de ca. 3 meter overjord, der består af ler med 20-40 cm. muldjord over.

Arkæologerne kunne hurtigt konstatere, at der havde været gravet huller i lerlaget. Disse huller vil fremtræde meget tydeligt i det gule ler, da de er blevet fyldt op med køkkenaffald og andet organisk affald, der er omdannet til muld.

Efter at det var konstateret, at der havde været en boplads på stedet, blev muldlaget skrabet bort, så man kunne se de "mørke" huller i lerlaget. Det kan være stolpehuller og huller, hvor man har gravet ler til husbyggeri, for derefter at fylde hullerne op med organisk affald.

Disse "mørke" områder er afmærket og kortlagt, så udgravning kan genoptages til foråret. Kun ganske få af gruberne blev udgravet, inden det satte ind med frost og sne. □

Jernalderens huse er kendt fra talrige udgravninger i Danmark.

FRA TI-ÅRS JUBILÆET:

LAFAK valgte at markere de første 10 års beståen i september 1988 ved at udgive en jubilæumsbog og ved at invitere til reception og åbent hus i arkivet.

Bogen "Skomagerens læst" om Hans Olsens erindringer må efterhånden være kendt af de fleste. Redigeringen af stoffet var en spændende opgave, og vi benyttede lejligheden til at lade en masse notetekster og illustrationer fortælle fyldigt om egnen og tiden. Forfatteren har nok regnet mere for givet, end forglemmelse og forceret udvikling i dag giver os mulighed for at vide. Dermed blev den lille bog både en lærebog for de unge og tilflyttede, og den er samtidig en interessant levnedsskildring, som helt tidløst vil betage læseren.

Ved receptionen i pensio-

nisthuset bag arkivet fik vi en kærkommen opbakning fra Kulturelt Udvalg og Forvaltning, der muliggjorde et festligt traktement. Mange venner og medlemmer havde desuden medbragt nogle spændende ting og sager:

Fra Allerød Kommune: Arvefæste- og skjødebrev på matr. 2 c Lillerød by og sogn til husmand Niels Sørensen.

Fra Tony Andersen: 10 s/h fotografier fra Lillerød Kommune.

Fra Poul Juul: Kort med vandledningsplan, Blovstrød 1913.

Fra Holger Nielsen: Manuskript vedr. "Lerelte by og Tokkekøb".

Fra Hildor Pii: Træemblem og farvedias fra to kongers besøg på Fritz Hansens fabrik i september 1960.

Fra Erik Holten: Diverse fra Vindbygårds loft: Messingbrandskilt fra Blovstrød sprøjte, en rævesaks samt love fra Blovstrød Konservative Vælgerforening.

Fra Birkerød Lokalhistoriske Forening & Arkiv: "Velkommen til Lillerød og Blovstrød kommuner", 1958-62.

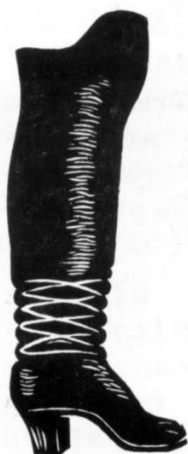
Fra Hans Olsens familie, fra LAFA m. fl.: Portvinsflasker m.m.

OHP

HVAD OG HVOR?

Dette fotografi skulle stamme fra Lynge Overdrev og have tilknytning til Hans Olsen, men endnu har vi ikke kunnet genkende ejendommen. Det drejer sig om et sammenbygget husmandssted, og til højre anes en delvis lukket gårdsplads. Mon nogen kan genkende stedet?

SKOMAGERENS LÆST

Nu behøver De ikke at gå med støvlerne fulde af vand
Nu kan de gå til Hans Olsen og få lavet dem i stand.
I vinter bliver jeg hjemme og laver støvler
alt imens jeg høvler.
De behøver ikke gå min dør forbi
en gammel stol jeg sætter rørsæder i
Kakkelovne og komfurer jeg også sætter op
og så behøver jeg musik til en rask galop,
og derfor skal De komme mens jorden er hvid
for siden er det ikke sikkert, at jeg får tid.

Sådan skrev Hans Olsen sin egen reklame i 1910, hvor han stadig boede i Lillerød og levede af - al slags arbejde!

I bogen "Skomagerens læst" fortæller vor initiativrige skomager, murer, smed, snedker, teglværksdreng, postbud o.s.v. selv på sin charmerende facon om sit liv og om egnen for om-

kring 100 år siden.

Bogen kan stadig købes hos boghandlerne i Lillerød og Hillerød til den ordinære pris på 69,75, men medlemmer af **LAFAK** kan købe den til favørpris på 50 kr. ved køb gennem arkivet i åbningstiden tirsdag 9-13 ved personlig eller telefonisk henvendelse.